

hláska

Zvláštní číslo věnované konferenci Dějiny staveb Nečtiny 4. 4. – 7. 4. 2002

Pořadatelé	Program		
Klub Augusta Sedláčka, Sdružení pro stavebněhistorický průzkum			
Partneři			
Magistrát města Plzně			
Státní památkový ústav středních Čech v Praze.			
Ústav dějin architektury Fakulty architektury ČVUT.			
Západočeské muzeum v Plzni.			
Západočeská univerzita v Plzni.			
Státní památkový ústav v Plzni			
Vedení konference			
Předseda konference : Ing. arch. Petr Chotěbor			
Předsedající sekci :			
Hrady, zámky , tvrze : Doc. PhDr. Tomáš Durdík, DrSc			
Církevní stavby : JUDr. Jiří Varhaník			
Historické konstrukce : Doc. Ing. arch. Jiří Škabrada, CSc.			
Města : Ing. arch. Milena Hauserová			
Lidová architektura: Doc. Ing. arch. Jiří Škabrada, CSc.			
Metodika SHP + různé : Ing. Petr Macek			
	Čtvrtek 4.4.		
	od 16 hod	Ubytování účastníků	
	20:00	Večeře	
	20:00	Přípravný výbor	
	Pátek 7.4.		
	7:30	8:00	snídaně
	8:00	9:00	presence, občerstvení
	9:00		zahájení
	9:30	12:30	sekce hrady
	12:30	13:30	přestávka na oběd
	13:30	15:30	sekce města
	15:30	16:00	přestávka
	16:00	17:30	sekce historické konstrukce
	17:30	18:00	představení sborníku 2001
	18:30	19:30	večeře
	19:30	22:30	panelová diskuse
	20:00	20:30	kulturní představení
	Sobota 8.4.		
	7:30	8:30	snídaně
	8:30	10:30	sekce církevní architektura
	10:30	11:00	přestávka
11:00	12:30	sekce lidová architektura	
12:30	13:30	přestávka na oběd	
13:30	16:00	sekce metodika SHP	
15:00	15:30	přestávka	
15:30	17:00	sekce metodika SHP	
18:00		odjezd autobusu do Plzně	
18:30	19:30	večeře	
19:30	22:30	panelová diskuse	
Neděle 9.4.			
7:30	8:30	snídaně	
8:00		odjezd na exkurzi (Mladotice, Potvo- rov, Kralovice, Borek u Kozojed, Ka- ceřov)	
18:00		příjezd do Plzně	
Informační platforma			
Konference Dějiny staveb bude v období mezi ročními zasedá- ními pokračovat na Internetu.			
www.evida.cz/shp			

Sdružení pro stavebněhistorický průzkum

Praha 6, 161 00, Stochovská 151/12, mail: s-h-p@seznam.cz

Základní informace

Cílem stavebněhistorického výzkumu je poznání a interpretace historické stavby jako hmotného historického pramene a jako výtvarného a technického díla. Výsledky této badatelské činnosti jsou orientovány jak k dalšímu využití v základním výzkumu v oblasti těchto historických disciplín tak v památkové péči i v předprojektové a projektové praxi při obnově stavebních památek a regeneraci historických urbanistických útvarů.

Stavebněhistorický výzkum, který ke komplexnímu poznání stavebního díla minulosti dospívá díky uplatnění široké škály poznávacích metod, se v posledních letech začíná profilovat jako svébytná odborná disciplína. Metody průzkumu uplatňované nás zejména v poválečných desetiletích dosáhly v celoevropském měřítku uznávané úrovně. K udržení tohoto postavení a k pokračování nastoupené cesty však zejména v posledních letech stále citelněji scházelo konstituované ohnisko tohoto dění. Specialisté zabývající se z různých hledisek výzkumem, průzkumem a dokumentací historických staveb již delší dobu pociťovali potřebu vytvoření vlastní platformy pro pružné získání informací o nových zjištěních, ale zejména pro živou a bezprostřední diskusi nad nimi, nad metodami výzkumné práce a nad dalšími aktuálními otázkami oboru.

Bezprostředním podnětem ke vzniku Sdružení pro stavebněhistorický průzkum se stalo odhodlání skupiny odborníků zabývajících se stavebněhistorickými průzkumy dát společně průchod svému nesouhlasu s návrhem připravovaného památkového zákona. Při té příležitosti se znovu naléhavě ozřejmila potřeba živého bezprostředního kontaktu zainteresovaných specialistů a jejich zájem o vytvoření oborové platformy. Další pokračování mělo rychlý spád. Stanovy Sdružení pro stavebněhistorický průzkum byly ministerstvem vnitra **schváleny dne 16. října 2001**. Dne 22. listopadu 2001 se uskutečnila ustavující valná hromada Sdružení, kde byla zvolena rada (starosta Ing. Petr Macek, místopředseda Ing. arch. Milena Hauserová, CSc., další členové rady: PhDr. Vladislav Razim, PhDr. František Gabriel) a **schválen program činnosti**.

Hlavní nosná část tohoto programu je založena na **pořádání odborných setkání**, která budou věnována prezentaci nových poznatků a kritickému ověřování metodických postupů i učiněných závěrů. Sdružení doufá, že tak bude moci přispět k profilování a rozvoji stavební historie jako nově se konstituující disciplíny. Vedle toho si klade jako druhý významově souřadný cíl uchování a pěstování dalšího odborného kontaktu mezi výraznými osobnostmi v oboru a začínajícími odbornými pracovníky. Významná je i možnost oslovení a usměrnění zájemců o stavebněhistorický výzkum, kteří doposud odpovídající odbornou přípravou neprošli.

Provádění stavebněhistorických průzkumů není narození od průzkumů archeologických a restaurátorských licencovanou činností. Způsobilost k němu se neprokazuje. Otevřená diskuse odborné veřejnosti nad předkládanými výsledky průzkumových prací představuje proto v současné době v podstatě jedinou bezprostřední možnost jejich kvalitativního posouzení a hodnocení. Tímto způsobem lze napomáhat k prosazování vyšších požadavků na kvalitu jak mezi zpracovatelé průzkumů, tak mezi jejich objednateli.

Zásadní význam pro konstituování a stmelení obce odborníků zabývajících se stavebněhistorickým průzkumem měly oba předchozí ročníky konference Dějiny staveb konané v Nečtinách. Díky nim dospěli k přesvědčení, že další pěstování vnitrooborové diskuse by mohlo být pro další rozvoj stavební historie užitečné a přínosné. Sdružení proto s potěšením využívá možnosti podílet se jako spolupředseda letošní konference v Nečtinách. Pro příští rok plánuje plánuje setkání v Praze.

Dalším významným bodem naší činnosti jsou **výjezdní setkání specialistů nad závažnými a komplikovanými výzkumy** vedenými členy sdružení. Jejich seznam spolu s dalšími informacemi najdete na **internetové stránce Sdružení pro stavebněhistorický průzkum <http://www.sweb.cz/s-h-p/>**

Za Sdružení pro Stavebněhistorický průzkum
Milena Hauserová

Praha, 2. dubna 2002

Zakladatelé

Ohlédnutí k počátkům stavebněhistorického zkoumání v českých zemích

Milena Hauserová

Pokud nejsme obětmi zrádné optiky pohledu plynoucí z malého historického odstupe, při němž se nelze vždy vyvarovat mylnému soudu o relativním významu právě probíhajících událostí, pak více méně zřetelně zaznamenáváme narůstající šíři i závažnost poznatků o dějinách staveb. V mnohých případech jich bylo dosaženo díky stavebněhistorickému průzkumu a uplatnění dalších speciálních průzkumových metod a postupů. Tento kvantitativní i kvalitativní posun se zdá vybizet k úvahám o dalším směřování disciplíny, pro niž se vžilo označení stavebněhistorický průzkum a která je na uplatnění právě těchto metod založena.

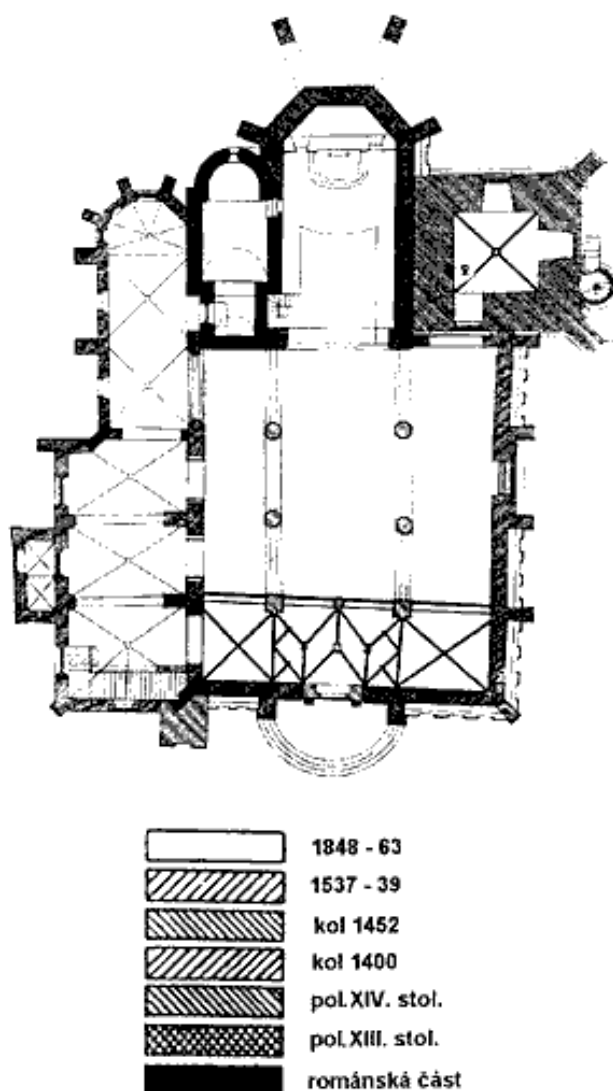
Právě v situaci, kterou vyznačuje silící tendence k sebeuvědomování této disciplíny, se nabízí rozšířit dnes již obecněji známý obraz jejího rozvoje v druhé polovině 20. století o historickou dimenzi ohlédnutí k počátkům vědecky založených metod zkoumání historických staveb.

Tato linie se bezpochyby začíná odvíjet již od dob, kdy romantická touha po návratu ke stylové čistotě prvotního vzhledu starobylých staveb vedla ke snahám odstraňovat jejich mladší součásti a kdy rodící se dějepis umění začal takovým záměrům poskytovat oporu. Již nestačilo, že památka jako svědek minulých dějů odkazuje do minulosti, tedy mimo sebe. Začala více než kdykoliv předtím upoutávat sama svou vlastní fyzickou existencí, svou individuální podobou, v níž je minulost zpřítomněna. Puristický přístup obrátil první náznaky zaujetí bezprostřední výpovědí památky samé. Hledání její prvotní podoby vybízelo ke zkoumavému zamyšlení, které začalo postupně rozkrývat mnohovrstevnou strukturu její vlastní výpovědi o minulosti. Byla odhalena úloha památky jako přímého historického dokumentu.

O vzdálenosti, kterou urazila česká uměnověda od romantických počátků do sklonku 19. století v poznávání a hodnocení stavebního dědictví minulosti, výmluvně svědčí Soupis památek historických a uměleckých v Království českém. V nejstarších svazcích, vzniklých již v průběhu 90. let 19. století, lze zaznamenat první, i když zatím nesoustavné pokusy o rozlišení stavebních etap pojednávaných staveb nejen v popisu samotném, ale i v ilustračních pláncích. Složitostí na svou dobu překvapivě detailně interpretované situace upoutává především půdorys kostela sv. Jakuba většního ve Slavětíně u Loun. Jeho obnovu počátkem 80. let provedl J. Mocker. Zda právě tomuto autoru velkorysých puristických počinů, jehož odvrácenou tvář bystrého pozorovatele a pečlivého dokumentátora památek zachycují například doposud málo známé karlštejnské či svatovítské skicáky, lze přičíst autorství zmíněného analytického půdorysu, se lze zatím jen dohadovat.

Nad hladinu prvních, spíše ještě tápavých pokusů o vědeckou reflexi složitějších stavebních celků poznamenaných stopami četných stavebních proměn jaksi náhle a bez zřejmých domácích předstupňů vystupují památkové realizace architekta K. Hilberta (1869-1933) založené

na překvapivě metodicky vyspělém přístupu k poznání upravované památky a na uplatnění vědeckých metod při jejím průzkumu. Hilbert vystudoval architekturu na vídeňské akademii. Jeho názorové zrání však bezpochyby výrazně ovlivňovaly progresivní proudy v památkové péči, představované především myšlenkami zakladatelských osobností moderní památkové péče - vídeňského historika umění A. Riegla a jeho kongeniálního žáka a nástupce M. Dvořáka. Památka v Dvořákově pojetí vedle hodnot estetických a emocionálních v sobě ztělesňuje část obrazu obecného dějinného procesu směřování lidstva k humanitě. Jeden každý krok na této cestě, zpřítomněný v konkrétní památce dílčí etapou jejích proměn, má souřadný význam svědectví o kroku učiněném na této cestě.

Obr. 1: Čáslav, děkanský chrám sv. Petra a Pavla. Rozbor sledu stavebních proměn zpracovaný K. Hilbertem na základě jeho výzkumu z let 1908 - 11; Soupis památek historických a uměleckých v Čechách, XLIV., 1929, s. 77.

V tomto názorovém ovzduší se u K. Hilberta formoval dříve neznámý respekt k dochované struktuře památky a vůle porozumět její výpovědi. Vědomí odpovědnosti za nenahraditelné hodnoty památek jej postavilo do přední linie bojovníků za jejich ochranu. Ve vztahu k památkám, jejichž obnova mu byla svěřena, zavrhl purismus a snažil se využít všech v té době dostupných poznávacích a dokumentačních postupů k zachycení a vyhodnocení jejich dochované podoby. Tento přístup Hilbert uplatnil již jako Mockerův nástupce při řízení stavby Svatovítského chrámu v Praze. Ač zpočátku v mnohém vázán záměrem a postupy svého předchůdce, zavedl významné novinky. Z jeho iniciativy se začal provádět podrobný uměleckohistorický a stavební průzkum spojený se zaměřováním a kresebnou dokumentací. K nim se přidružil archeologický výzkum, jehož metody Hilberta bezpochyby inspirovaly k bystrému a metodicky podloženému výkladu nálezových situací i na nadzemních částech staveb. Z hlediska metody můžeme bezpochyby považovat za jeho stěžejní dílo, které má pro stavebněhistorický výzkum u nás roli v pravdě zakladatelskou, průzkum svatováclavské kaple započatý v roce 1911 a poprvé publikovaný o dvě léta později. Jeho upravená a dalšími poznatky obohacená konečná verze uveřejněná K. Hilbertem u příležitosti milénia ve Svatováclavském sborníku představuje vrchol vědecké stavebněhistorické analýzy a jejího dokumentačního grafického vyjádření, jehož bylo v té době dosaženo. Z bohaté Hilbertovy činnosti, která kromě známější roviny architektonické tvorby zahrnovala v památkových realizacích vždy jako jejich nezbytný předstupeň fázi průzkumovou, budiž za mnohé připomenuta obnova farního chrámu v Čáslavi v letech 1908-1911. Kvalitní zeň Hilbertových závažných zjištění o postupném narůstání mimořádně komplikovaného stavebního organismu, vyjádřenou mimo jiné i příkladným analytickým plánem, využila například A. Birnbaumová v roce 1928 v Soupisu památek, sv. 44 - Čáslavsko. Je pozoruhodné, že i způsob grafického rozlišení složité nálezové situace je velmi blízký dnes užívaným zvyklostem. V Hilbertově pracovním týmu se vyškolila řada odborných dokumentátorů památek. K nejvýraznějším z nich bezpochyby náležel F. X. Margold, který získané zkušenosti přenášel na další významné památkové akce z období první republiky. Spolu s P. Janákem zkoumal středověké domy zapojené do organismu Staroměstské radnice, kde provedl podrobnou kresebnou dokumentaci s pohledy na zdivo zbavené omítek. Jeho odborná erudice se uplatnila ve spolupráci s V. Vojtěškem a V. Menclem při dokumentaci nálezů při přestavbě pražského Karolina ve 40. letech 20. století. O dokumentačních metodách v památkové péči přednášel posluchačům architektury na ČVUT v Praze další významný dokumentátor zejména pražských památek arch. Ernest.

Stále prohlubující se poznání v oblasti dějin architektury na straně jedné a analytická metoda obnovy dominující v památkové péči 20. a 30. let se svým bezvýhradným respektem k dokumentární hodnotě památek na straně druhé přispěly k tomu, že se zkoumavé zamyšlení nad stavebními proměnami postupně stávalo jedním

z nezbytných metodických východisek úvah směřujících k uměleckohistorické interpretaci historické architektury.

Novou oblast působení památkové péče, která do sféry badatelského zájmu uměnovědy postupně přiváděla dříve opomíjenou oblast historického domovního fondu, začaly od sklonku 19. století představovat snahy kulturní veřejnosti o ochranu historických jader měst. Nová stavebněhistorická zjištění, k nimž se dospělo v rámci zprvu ojedinělých záchranářských akcí, se postupem času slévala ve stále silící proud překvapujícího poznání o stáří a míře dochování existující domovní zástavby. I když ani v podmínkách první republiky se nepodařilo prosadit vydání již za Rakouska požadovaného a M. Dvořákem připravovaného památkového zákona, začala být ochrana historického rázu sídel a krajiny vnímána v určitém okruhu architektů a urbanistů jako neopominutelné hledisko, které je nutno při územním plánování respektovat. Šťastná shoda okolností na tehdejší Vysoké škole architektury a pozemního stavitelství Českého vysokého učení v Praze postavila po bok tehdejšího vedoucího Ústavu dějin architektury - předního představitele předválečného dějepisu umění prof. O. Stefana (architekta, absolventa pražské techniky a vnímavého posluchače Birnbaumových přednášek na universitě) jeho přítele urbanistu prof. A. Mikuškovice v roli vedoucího Ústavu stavby měst. Není proto divu, že v zastavovacích plánech měst, na jejichž vzniku se Mikuškovice přímo podílel (např. České Budějovice, Rokyčany, Pelhřimov, Pardubice aj.), nebo které vznikly ve sféře jeho vlivu, se začíná prosazovat respekt k historické urbanistické struktuře a památkovým hodnotám stavebního fondu. V některých případech se již z iniciativy zpracovatelů regulačních plánů jednotlivých měst (F. Zákrejs, I. Beneš a další) vycházelo ze seznamu památek na řešeném území a z jejich vyhodnocení (Tábor, Klatovy, Bratislava, Strakonice a další). Od úvah, které bezpochyby musely stát v pozadí takového přístupu k územnímu plánu, lze logicky dospět k formulování požadavku na plošný stavebněhistorický průzkum, který by urbanistickému návrhu předcházel.

Obr. 2: O. Stefan

A právě v této souvislosti byl pod vedením prof. O. Stefana v letech 1943-45 realizován první stavebněhistorický průzkum jádra města v Turnově. S využitím zde nabytých zkušeností Ústav dějin architektury ČVUT podnikl v letech 1948-50 stavebněhistorický průzkum Jindřichova Hradce. Představa o nezbytnosti takto komplexního přístupu se začala bezpochyby již obecněji prosazovat. Prakticky současně s výzkumem Stefanovým v Jindřichově Hradci prováděl V. Mencil se svými žáky z university průzkum Českého Krumlova. Jeho dosud nepřekonané knižní zpracování, které v téže ediční řadě navazuje na průkopnický pojetí Klatovy od V. Wagnera, pod neokázale úspěšným výtěm

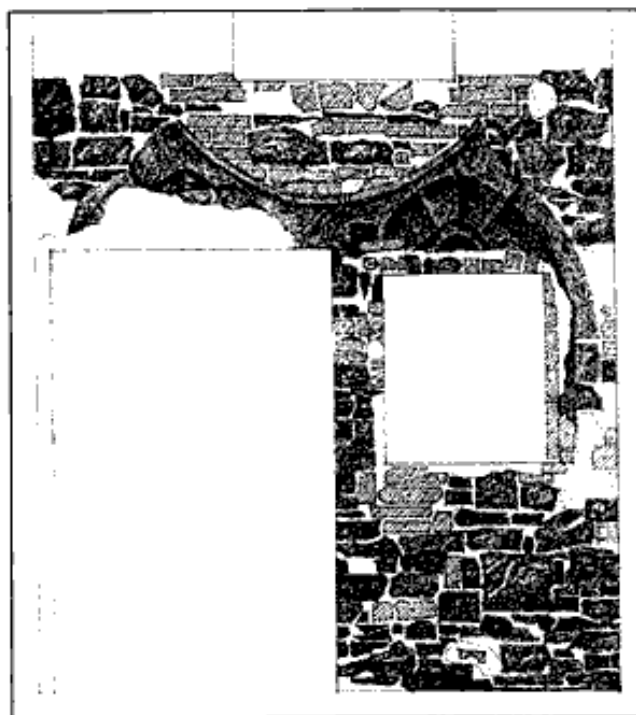
sitní studenti se pod vedením Menclovým podíleli dále na průzkumech Znojma, Chebu a dalších měst.

Ve 40. letech započalo rovněž celoživotní badatelské dílo D. Menclové věnované českým hradům, které se záhy začalo opírat o stavebněhistorickou analýzu a využívat její grafické vyjádření jako integrální součást odborného pojednání. Svědectvím tohoto myšlenkového postupu je již autorčina útlá brožurka věnovaná hradu Karlštejnu v edici Umělecké památky z roku 1946. Řada analytických plánků, které prohlubovaly popis autorkou pojednávaných českých a slovenských hradů, publikovaných od počátku 50. let v rychlém sledu například v brožurkách Sportovního a turistického nakladatelství, vznikala pravděpodobně již dříve v souběhu se zmíněnými průzkumy jejího manžela. Oboustrannost vkladu vzájemně se ovlivňujícího badatelského páru ke tříbení metodické stránky stavebněhistorického průzkumu lze jistě předpokládat.

Nelze nezpochorovat, že většina osobností, které stály u zrodu metod stavebněhistorického zkoumání, byla v kontaktu se soudobou archeologií. Nejen K. Hilbert, ale i manželé Menclovi archeologické výkopy přímo prováděli. Stavebněhistorické poznání významných památek, jako například Pražského hradu, prohlubovaly a doplňovaly archeologické výzkumy, spjaté se jmény K. Gutha, K. Fialy a I. Borkovského. Borkovský sám se stýkal s O. Stefanem. Sblížila je obnova kláštera sv. Anežky v Praze. Stefan byl k jejímu vedení vyzván bezpochyby i díky svým zkušenostem z již probíhajícího průzkumu pražského Karolína. Komplexně založená příprava obnovy anežského areálu pod vedením Stefanovým zahrnovala od roku 1940 vedle průzkumu stavebněhistorického i archeologický výzkum svěřený právě Borkovskému. Archivní rešerši k dějinám kláštera zpracovávala J. Joachymová. Po obnovení výuky na vysokých školách se anežský klášter stal pod vedením O. Stefana jedním z míst praktické výuky průzkumových a dokumentačních metod pro studenty architektury. Jako asistenti při výkumech i výuce v poválečném období působili M. Korecký, J. Pošmourný, O. Rada a M. Radová-Štiková, B. Syrový, později i M. Pavlík. V tehdejší výzkumu anežského kláštera se setkáváme s široce mezioborově založeným přístupem k poznání stavebních dějin objektu, na který navázala pozdější praxe a který lze doposud pokládat z mnoha hledisek za vzorový. V mnohých dnešních stavebněhistorických průzkumech například postrádáme srovnatelný dialog s výsledky archeologického zkoumání.

I když jistě záslužný přehled o součinnosti archeologie a stavebněhistorického průzkumu při vědeckém poznání dějin architektury a stavitelství čeká dosud na své zpracování, i z uvedených letných náznaků může být zřejmé, že již v době počátků analytického stavebněhistorického zkoumání propracovanější metoda archeologického výzkumu pozůstatků zaniklých staveb nebo jejich částí mohla významně ovlivnit přístup k průzkumu komplikované zvrstvených či neúplně dochovaných staveb stojících.

Mnohostranně motivovaný zájem o naše historická města v poválečném období vyústil mimo jiné v roce 1950 vydáním vládního nařízení o územním plánování a výstavbě obcí. Stanovila se v něm povinnost v územních plánech vyznačit památkové objekty, které mají být

Obr. 3: Anežský klášter v Praze, pohled na určený výsek vnější stěny ambitu s fragmenty gotických oken, pořizeno při výuce kresebné dokumentace památek pro studenty architektury ČVUT, 1956, archiv autorky.

zachovány pro svoji historickou, uměleckou nebo jinou kulturní hodnotu. O to samozřejmějším se stal požadavek průzkumu a vyhodnocení zástavby v akci záchrany nově zřízených městských památkových rezervací. Průzkumové práce spojené s obnovou rezervačních měst dosáhly v té době nebyvalého rozsahu. Počet zkoumaných domů již narostl natolik, že bylo možné přikročit k prvním zobecněním, jichž se úspěšně zhostili zejména V. Mencl a V. Dražan. O. Stefan v té době dokončoval své Metody průzkumu historických staveb, přednesené v roce 1955 (tiskem ve Sborníku vědecké konference ČVUT, 1956). Za jeho odborné spoluúčasti byla zahájena rozporuplná regenerace Chebu. Nešťastné okolnosti jejího průběhu v dusné atmosféře intrik a politicky motivovaného štvání Stefana později těžce osobně postihly. Po svém návratu z vězení se již odmlčel...

Široce rozpjatá vlna obnovy rezervačních měst si v nových podmínkách zestátněné projekční praxe žádala jiná organizační schémata. Kladla na stavebněhistorický průzkum zejména kvantitativně nesrovnatelně rozsáhlejší požadavky. V roce 1949 byl proto při pražském Stavoprojektu vytvořen Ateliér-R, útvar zaměřený na rekonstrukce památek, základ o pět let později konstituovaného Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů. Činnost jeho útvaru specializovaného na stavebněhistorický průzkum bytostně spjatá s výraznou osobností D. Líbala však již představuje další svěbytnou etapu rozvoje stavebněhistorického zkoumání, kterou narozdíl od dob jeho počátků již nezakrývá lidské zapomnění.

Anotace referátů

(Řazení je v předpokládaném pořadí na konferenci. Část anotací nebyla dodána.)

Hrady, zámky, tvrze

Dva poslední povrchové stavebně historické průzkumy na pražském Vyšehradě.

František Kašíčka

Tzv. Gotický sklep situovaný podél jižního úseku záp.hradebního obvodu bývalé královské akropole tvořil zřejmě dolní podlaží protáhlé jednotraktové středověké palácové budovy zachycené na Sadelerově prospektu z r.1618. Ve 2.pol.17.stol. získal prostor dnešní klenbu, vyklenutou z bočních vyrovnávacích přízdívek. Úprava na prachámu vedla k vytvoření nového vstupu od východu, doplněného po r.1842 otevřenou přístavbou.

Jádrem tzv.Deputátního dvora (čp.16) je jednopatrová nárožní budova renesančního původu z doby kol.r.1540. Objekt prošel řadou úprav, zejména po pruském bombardování Vyšehradu r.1757 a r.1836, kdy přibyla budova stájí, upravená později, podobně jako vozová kolna, na deputátní byty.

Hrad Strádov

Miroslava Cejpková

První nepřímá zmínka o Strádovu je z r. 1374. Po r. 1421 ovládali pravděpodobně hrad husité. První přímá zmínka o hradu je až z r. 1438. Hrad pravděpodobně zpusťl mezi lety 1444 – 1457, je možné, že k jeho zániku přispěly i válečné události doby husitské. Hrad již nebyl obnoven, protože se středisko panství přesunulo ve 2. pol 15. st. do Nasavrck. Jako příslušenství Nasavrck se hrad naposledy připomíná v r. 1595. Ve 2. pol. 18. st. byla v okolí Strádova zřízena rozsáhlá obora. Za Vincence Karla Auersperka v 1. pol. 19. st. byl postaven dnes již neexistující dřevěný most přes hradní příkop. Zřícenina hradu Strádov leží na severním okraji katastrálního území Ochoz u Nasavrck, severně od obce Ochoz, na skalnatém ostrohu nad údolím Chrudimky. Skalnaté čelo ostrohu klesající do údolí řeky na západě a severu skalnatými bloky je od okolního terénu odděleno hlubokým příkopem. Za příkopem, tj. na J, kde leží předhradí, se ostroh výrazně rozšiřuje. Široké předhradí je chráněno na západě prudkým svahem se skalními výstupy klesajícím do údolí Chrudimky, na jižní přístupové straně dvěma příkopy a třemi valy. V jádře hradu se dochovaly terénní stopy i zříceniny obvodové hradby a dvou budov, pozůstatky stavby s okrouhlým půdorysem jsou v příkopě. Na předhradí, které je dnes hustě zarostlé těžko proniknutelnou vzrostlou lesní školkou, jsou kromě pozůstatků opevnění na jihu a východě pozůstatky snad objektu interpretovaného jako cisterna, valeně klenutého sklepa a budovy opěné zadní stěnou o skalní výchoz.

Řešení přístupu na hrad Blansko

Jiří Šedivý

Hrad Blansko vzniká na přelomu 14. a 15. století jako sídlo svého šlechtického majitele a takto funguje přibližně do poloviny 16. století. Přístupová cesta vstupovala z prostoru předpolí do nevelkého chráněného podhradí. Odsud procházela skrze bránu, kde pokračovala ve svahu jádrem, přičemž její vnější stranu lemovala zeď. Vstup do

hradního jádra byl na rozdíl od dnešního vstupu veden po dřevěném mostě při vnější straně obvodové hradby nad prudkým srázem. Z něj se po zděné rampě stáčela cesta do věžovité brány, skryté v linii obvodové hradby.

Vnější opevnění Kunětické hory

Bohdan Šeda

Informační příspěvek k výsledkům předběžného povrchového průzkumu vnější linie opevnění, obíhající patu rondelu a kurtin. Vnější fortifikace rekonstruována dosud jako hradební zeď se střílnami a cimbuřím je nově interpretována jako kontraeskarpová zeď příkopu kryta z vnější strany zemním valem. Tedy jako pasivní překážka neurčena pro postavení obránců. Toto zjištění může výrazným způsobem změnit pohled na hodnotu a význam tohoto opevnění, často podceňovaného zvláště ve srovnání s opevněním nedalekého pardubického zámku.

Počátky hradu ve Starém Hroznatově

Tomáš Karel, Vilém Knoll

Ve vsi Starý Hroznatov (dříve Alt Kinsberg), 6 km jižně od Chebu se na konci klesající výrazné ostrožny nalézají v budově zámku významné pozůstatky v jádře románského hradu Kinsberg. Je jisté, že patří k nejstarším hradům na Chebsku, s jeho počátky je však spojena řada nejasností. Mnoho komplikací přináší podobnost jména a tedy i možnost záměny s dalšími dvěma nedalekými hrady – Kynšperkem nad Ohří a Kynžvartem. Z tohoto důvodu je obtížné rozlišit jednotlivé zmínky v písemných pramenech, které zejména pro nejstarší období mají zásadní význam. Z rozboru pramenů a stavby samotné nelze vyloučit, že k založení hradu došlo již ve druhé polovině 12. století. Dosavadní možnosti poznání komplikovala nepřístupnost objektu, ve kterém nebylo možno provádět odborný průzkum. S jistotou lze říci, že se po hradu Kinsperg psali příslušníci jednoho z významných chebských ministeriálních rodů, poprvé zmíněni roku 1217. Hrad se skládal z jádra a předhradí odděleného příkopem vytesaným ve skále. Předhradí obsahující hospodářské zázemí až na několik drobných pozůstatků zaniklo v přestavbách a které postihla ve 20. století demolice. Nejstarší dochovanou částí hradu je mohutná válcová věž v čele jádra, další části jsou obsaženy ve zdivu dnešního, barokně empírového zámku. Poslední úpravy v závěru 19. století vtiskly objektu kromě věže romantizující ráz s prvky novogotiky. Předmětem příspěvku je představení dosažených výsledků dosud neukončeného komplexního průzkumu nejstarších stavebních fází hradu.

Horní hrad (Hauenstein)

Jiří Úlovec, Lubomír Zeman, Jiří Klsák

Zámek Horní Hrad, původně středověký hrad Hauenstein, se nachází tři kilometry severozápadně od Stráže nad Ohří v katastru obce Krásný Les na Karlovarsku. Hrad na skalnaté ostrožně nad soutokem dvou potoků v údolí, které se výrazně svažuje z masivu Klínovce k řece Ohří byl patrně královského založení z konce 13. století. Vznikl tak na strategicky velmi výhodném místě na ochranu zemské stezky, která vedla právě nedalekým údolím Ohře. Až do konce 15. století

byl hrad udělován jako léno různým feudálům – královským manům. Prvním z nich byl roku 1320 loketský purkrabí Mikuláš Winkler. Mezi známější držitele hradu patřili Sataňové z Drahovic v roce 1470, roku 1528 kupují hrad Šlikové, kteří tu sedí s přestávkou až do roku 1663, kdy panství prodali sasko-lauenburskému knížeti Juliovi Jindřichovi.

Hrad byl původně zřejmě dvoudílný. Malému, výše položenému dílu dominoval volně stojící okrouhlý bergfrit, z další zástavby se zde zachovala již jen obvodová zeď terasy. Ve snížené poloze, v místech dnešních zámeckých budov, zaujal pozici obdélný palác s menším jižním křídlem, z nichž se dodnes zachovaly sklepní prostory. Jistě alespoň od 14. století musel být do obranného systému hradu začleněn také sopečný kužel, který z nevelké vzdálenosti od východu převyšoval i hradní jádro. Hrad byl zřejmě za Šliků nákladně renesančně přestavěn a později ještě barokně upravován. Od roku 1839 patřil hrad Buquoyům za nichž dvě výrazné přestavby (nejprve v letech 1840-1850 a později 1878-1882) zcela změnila nevelký hrad na prostorný zámek ve stylu tehdy módní anglické novogotiky. Fasády dostaly cimbuří s obrannými věžičkami, rytířský sál velká hrotitá okna s kružbami, nově upravena byla věž a na nádvoří i objekt pivovaru. Na nedalekém návrší byla podle projektu Bernharda Gruebera vybudována vzorná novogotická kaple. Po odchodu Buquoyů po skončení II. světové války přešel hrad a zámek Horní Hrad do majetku Jáchymovských dolů, později připadl Dětskému domovu a v roce 1992 obci Krásný Les. To už však západočeská Hluboká, jak se zámku také přezdívalo, byla ve velmi žalostném stavu.

Roku 2000 převzal zcela zdevastovaný zámek, s propadlými střechami a staticky narušeným zdívem, nový majitel pan Pavel Palacký, který okamžitě započal se záchranou areálu.

Sondážní průzkum provedený zubem času odhalil dříve netušené vazby zdíva jednotlivých objektů a poodhalil tak celkový stavební vývoj hradního a zámeckého komplexu. V roce 2001 proběhl vedle základních vyčišťovacích prací i záchranný archeologický výzkum Karlovarského muzea, který si kladl za úkol zjistit charakter předhradí a odhalit alespoň část jeho neznámé středověké zástavby a ověřit stáří původního jádra hradu za bergfritovou věží, případně najít starší konstrukce v tomto prostoru. V prostoru nádvoří, kde vyběhal poměrně úzký skalní hřbet k hornímu dílu hradu s věží, byla odhalena příčná gotická zeď, běžící rovnoběžně s palácem, jež mohla být pozůstatkem vstupu do tehdy ještě menšího hradního areálu, k níž přiléhala do skály zasekaný objekt s dřevěnou podlahou. Sondy za věží potvrdily, že hradební zeď je skutečně velmi starého data. O nějakém vnitřním členění snad vypovídá nálezy torza kamenné přízdívky. Překvapuje jen absence dobových sídlištních vrstev, jimiž by se dala celá situace přesněji datovat.

Po započetí stavebních prací a obnově vřetenového schodiště ve věži však přišla na počátku roku 2002 velká rána, po léta promáčené zdívě nevydrželo nápor větru a ve velké míře se zřítlo na jižní palác. Náročným statickým zajištěním tak musí projít i samotná věž.

Konečným cílem záchrany hradu a zámku Horní Hrad by mělo být vybudování regionálního centra s archeologickým, geologickým, historickým a ekologickým zaměřením, plnění školícího centra uměleckých směrů umocněná jedinečnou polohou sídla společně s pořádáním festivalů romantické hudby z poloviny 19. století v Rytířském sále zimní zahrady.

Geneze zámku v Crhově

Miroslav Plaček

Ačkoliv se Krhov v historických zprávách uvádí již r. 1253, panské sídlo je mnohem pozdější a do r. 1398 patřil k Myslibořicím. Farní kostel byl ve vsi již v počátcích a k roku odprodeje byla vybavena i dvorem. Podmínky pro výstavbu sídla se vytvořily až vznikem samostatného statku, na němž majitelé sídlili, tedy po r. 1406. Avšak ke stavbě došlo zřejmě až v polovině 15. stol. a r. 1492 tvrz koupil Jan Zelený z Říčan, jehož rodu zboží patřilo až do r. 1570 a jenž provedl první renesanční přestavbu. Druhou podnikli Zahrádečtí ze Zahrádek, již bylo dosaženo trojkřídle, na severu zdi uzavřené dispozice.

Připojením statku k Hrotovicím r. 1679 došlo ke ztrátě sídelní funkce a 80 let poté se na Krhově usídlil František Josef Roden z Hirzenau, jenž nenáročně sídlo barokně přestavěl. Od r. 1826 zčásti hospodářsky využívaný zámek chátral a po r. 1882 bylo pozdně barokní severní křídlo radikálně přestavěno na lihovar. Díky restituci došlo k dílčí nápravě škod, které ve zbývajících křídlech natropila exploatace zemědělským družstvem po r. 1948.

Poznání vývoje zásadně přispěl zjednodušený stavební historický průzkum, který autor provedl v rámci grantu MK. Nejstarším objektem lehce obdélné dispozice je hranolový útvar (8,2x13,7 m) situovaný v severozápadním nároží. Z věžovitěho paláce se dochoval sklep, přístupová šije se studnou a částečně zdívě v přízemí (tl. 1,3 m). K půdorysnému rozšíření tvrže o zbytek západního křídla a o část křídla jižního (po průjezd) došlo po polovině 16. stol. Z té doby pocházejí část kleneb a portálek se zalomením profilace. V pozdně renesanční etapě (1600-1620) dostavěli východní křídlo a upravili křídla zbývajících (tvrz dílem strhli). Prostou podobu zdůrazňoval jen dřevěný ochoz a jednoduchá rýsovaná rustika. Při barokní přestavbě vyrostlo severní křídlo s osovým průjezdem a schodištěm, interiér však zničilo využití palírnou. Novodobé úpravy pak pozměnily zbývajících patra.

Stavebnohistorický vývoj kaštiela v Lukáčovciach

Ivan Gojdič, Michaela Timková, Kristýna Zvedelová.

Príspevok predstavuje ojedinelý projekt spolupráce Vysokých škôl, archeologického ústavu SAV a občianskeho združenia Alexu, pomocou ktorých sa vykonal stavebnohistorický výskum v renesančnom opevnenom kaštieli. V jeho stavbe sa potvrdila existencia staršieho gotického jadra s rozsiahlou pivnicou a iné zaujímavé nálezy, ktoré odobril aj archeologický výskum. Študentami technickej univerzity bol vypracovaný návrh na obnovu kaštiela a následne po ňom architektonické štúdie a projekty jeho ďalšieho využitia ako centra pomoci deťom, ktoré by malo pracovať ako detský domov tzv. rodinného typu.

Ke stavební podobě středověkých strážnic

Zdeněk Fišera

Stavební podoba a již samotný pojem středověké strážnice či strážště zůstává posud nedostatečně zkoumanou částí středověkých obranných staveb. Vedle nedostatku písemných údajů již samotná existence těchto objektů budí značnou nedůvěru. Za současného stavu poznání lze strážště středověkého původu rozdělit do několika skupin. Strážnice královského založení na vápencové Čenstochovsko-krakovské vrchovině v Polsku. Bizardně vypreparované skalní tvary poskytl ve 14. století místo pro vybudování

vání strážnic rovnajícím se skalním tvrzím. Tyto objekty podle dochovaných částí zdí a úpravy skály měly poměrně podobný vzhled. Na vrcholcích skal se nacházela kamenná zástavba, tedy nižší věžovitá stavba a u ní zděná obytná budova, případně jen přízemní. Velikost zástavby určovala velikost a tvar upravené skalní plošiny. Při patě skal se nacházel dvůr chráněný palisádou a příkopem s venkovním velem. Kromě hospodářské budovy se zde mohla nacházet nízká dřevěná věž k ochraně vstupní Druhá skupina strážnic byla chráněna valovým opevněním v podobě příkopu a venkovního valu. Třetí skupina strážnic plně či částečně využívala přírodních možností, byla chráněna nepřístupným skalnatým terénem, od zcela nepřístupných skalisek až po skalnaté výšiny, často přístupné jen z jediné strany. Jejich pozůstatky jsou patrné ve skalním terénu opracováním skal, záseky na nástavbách a výjimečně skalní prostorou, případně využitím přirozené skalní dutiny.

Města

Dům čp.150 - 151 na Starém Městě pražském

Milena Hauserová, Michael Rykl

Blížící se likvidační přestavba domu již dříve známého jak svou pozoruhodnou nádvorní gotickou fasádou tak nástěnnými malbami z druhé pol. 14. stol. se stala pobídkou k podrobné dokumentaci dochovaného stavu, prohloubení stavebněhistorického průzkumu a jeho interpretace. Příklad úzkého řadového dvoupatrového gotického cihelného domu navozuje celou řadu otázek, které se vážou k poznání reálných cest proměny raněstředověké dvorcové zástavby Starého Města na kompaktní zástavbu řadovou. Obráží převratný společenský, sociální a právní přerod v postavení obyvatel tohoto území, který výstavbě předcházel a který zřejmě není z historického hlediska dostatečně konkrétně reflektován. V konkrétní rovině zkoumaného domu otevírá otázku původu cihelné pražské domovní architektury, původu dispozičního uspořádání takto budovaných domů popř. jejich dílčích dispozičních popř. konstruktivně-technických komponent. Detailními poznatky přispívá k diskusi o povaze obytného otopného prostoru a jeho dispozičních vazbách. Podrobnost průzkumu dovozuje nahlédnout do technologického postupu výstavby a otevřít otázku organizace výstavby.

Příspěvek vychází z předběžných zjištění zatím neukončeného průzkumu. Soustřeďuje se spíše na naznačení otázek a problémových okruhů, které se během výzkumu otevřely, a které zřejmě mohou mít obecnější dosah. Podrobná dokumentace zpracovaná M. Ryklem bude prezentována v rámci panelové diskuse.

Proměny domovního bloku Velký špalíček v Brně

David Merta, Marek Pešta

Donedávna nejzachovalejší domovní blok v MPR s historickou, ve svém jádře středověkou zástavbou prošel v posledním dvacetiletí zásadní přestavbou. V souvislosti s těmito stavebními aktivitami se uskutečnilo na dvě desítky záchranných archeologických výzkumů, které postihly 75% plochy domovního bloku. Za využití výsledků SHP (a jejich doplnění v rámci „rekonstrukcí“ jednotlivých domů) byla dokumentována zástavba od samého počátku 13. století po současnost

Krajská brána, věž Zázvorka a městská šatlava v Novém Městě nad Metují

Jan Čížek – Jiří Slavík

Krajská brána byla hlavním vstupem do města, lokovaného v roce 1501. Město postavené na troskách slezskoplatnického hradiště, bylo na šiji ostrožny chráněno hlubokým příkopem a hradbou, na jejímž východním konci byla umístěna brána, chráněná válcovou věží Zázvorkou. Teprve v průběhu 16. století byla hradba nahrazena obezděným valem, nasypáním z materiálu získaného prohloubením a rozšířením příkopu. Představu o stavebním vývoji Krajské brány v Novém Městě nad Metují na dlouhou dobu ovládla teorie Ing. Karla Braného a prof. Jana Juránka, podle níž byla za hranolovou průjezdní věží brány, doprovázené Zázvorkou, po požáru v roce 1526 vytvořena jakási soutka ze dvou krátkých valů, z nichž bylo možné postřelovat prostor za branou. Dokumentace obnovy tzv. šatlavy a věže Zázvorky, prováděná v roce 1999-2000 souběžně s archeologickým výzkumem, ukázala, že v prostoru brány došlo v průběhu 16. století k výrazné úpravě výškových poměrů – snížení terénu až o 2 m a že stavební vývoj srostlice brány, Zázvorky a šatlavy měl odlišný vývoj než se dosud předpokládalo. Válcová věž byla vetknuta do hradby za hranolové těleso brány a po roce 1526 k ní byla připojena stavba tzv. šatlavy. Stavba šatlavy byla prováděna za současného snižování terénu až na základovou spáru věže. Průjezd brány byl původně zapsán do průkopu skalou, jehož východní strana se dochovala až do demolice renesančně přestavěné brány v roce 1874. Minimum dokladů vypovídá o zajištění prostoru před branou, kde lze oprávněně předpokládat existenci barbakánu či předbrani. Podobu vlastní brány přibližují jak archivní materiály, tak i nově identifikované kresby Josefa Mánesa z roku 1860.

Tzv. Hrubý dům v Lomnici nad Popelkou

Jiří Škabrada - Martin Ebel

Velký a náročně vybavený klasicistní dům čp. 43 a 44 si jako svoje rodinné a výrobní sídlo postavila v průběhu desátých a dvacátých let 19. století rodina místních "plátenických Bařů" Šlechtů. Výsledkem průzkumu napohled jednodílné stavby domu je zjištění mimořádně zajímavého dvoufázového stavebního vývoje, který měl být zřejmě do určité míry zastřen i ojediněle dochovaným projektem. Konfrontace poznatků stavebního průzkumu s informacemi z písemných a obrazových pramenů je tudíž v tomto případě i zajímavým obecnějším materiálem pro metodiku stavebně historického průzkumu.

Historické konstrukce

Krový kostel sv. Bartoloměje v Plzni

Jan Anderle - Tomáš Kyncl - Jiří Škabrada

Městský kostel sv. Bartoloměje v Plzni je navzdory významu a náročnosti své převážně středověké výstavby jednou z našich památek, existujících dosud v odborné literatuře v podstatě "bez krovů". Protože se již předběžná zjištění o střešních konstrukcích tohoto kostela ukázala v kontextu některých písemných zpráv jako velmi zajímavá, věnovali jsme těmto krovům bližší pozornost včetně dendrochronologického rozboru. Výsledky průzkumu u hlavního krovu jsou v konfrontaci s exaktním datováním pozoruhodně zejména z hlediska vědomostí o počátcích užití ležatých stolic na našem území. Jako zajímavé z více hledisek je možné označit i poznatky o celém souboru čtyř resp. pěti krovů, uzavírajících horní hmotu kostela.

Ze života a díla pražského tesaře Michaela Ranka

Jiří Bláha, Martin Ebel

Dílo tesařského mistra Michaela Ranka, činného v Praze od roku 1805, který si roku 1831 nechal patentovat několik variant úsporných krovových konstrukcí navržených jako inovace tradičních hambalkových krovů s ležatými stolicemi. Rankovy konstrukce stojí v typologickém vývoji krovů na předělu mezi hambalkovými krovky a novodobými vaznicovými konstrukcemi. Přes podporu státních orgánů (dvorské komory i českého gubernia), které předepsaly přednostní používání těchto konstrukcí při realizaci státních zakázek, nedošlo hned k jejich rozšíření do konce platnosti patentu. K většímu použití v soukromém sektoru naopak došlo až po Rankově smrti (1842), kdy skončila povinnost platit autorovi procenta z částky uspořené při stavbě. Michael Rank proslul mimo jiné také svým návrhem na přemostění Vltavy dřevěnou lávkou vlastní konstrukce. Tento odvážný projekt nebyl realizován, v depozitáři Národního technického muzea v Praze se však dochoval model lávky. Slabinou Rankových krovů bylo právě úsporné řešení prahů, které se v dlouhodobějším časovém horizontu stávaly citlivými a zranitelnými místy celé konstrukce. Během 60. a 70. let 19. století byly tyto konstrukce spolu i s hambalkovými krovky postupně vytlačeny krovky vaznicové soustavy.

Problematika dokumentace historických krovů

Michal Panáček

Podrobná kresebná dokumentace stávajícího stavu zkoumaného objektu a jeho jednotlivých konstrukcí je bezpochyby nezbytným podkladem jak pro jeho stavebně historickou a konstrukčně technologickou analýzu, tak i jako potencionálně jediný pramen zachycených skutečností v případě zániku památky. Zpracovávání této dokumentace však naráží u prostorových konstrukcí, jakými jsou historické krovky, na řadu úskalí, s kterými je potřeba se určitým způsobem vypořádat. Evidentní je zejména rozpor mezi nutností přesného technického zakreslení se zaznamenáním maxima možných informací a časové náročnosti takové práce.

Na základě zkušeností proto navrhuji vytvořit vícestupňový systém různě podrobné dokumentace s dohodnutými pravidly postupu a způsobu vykreslování. Od jednoduchých terénních skic, přes měřítková prutová schémata k padesátinovým idealizovaným zobrazením typických vazeb, včetně detailů spojů a pokud je to možné i tesařského značení. Vrcholem by měla být výkresová dokumentace samostatných stavebně historických průzkumů těchto konstrukcí, zpracovávaná ve větších měřítkách (1:20, 1:10) se samostatným vykreslením všech prvků a jejich detailů, včetně jejich analytického rozboru.

Zděná helmice a ohoz věže kostela ve Věstarech (okr. HK)

Radek František Václavík

Zděným helmicím kostelních věží byla věnována pozornost zvláště se zřetelem na regionální charakter tohoto výrazného architektonického prvku, uplatňujícího se koncentrovaně v Dyjsko-svrateckém úvalu na Moravě a vzácně a roztroušeně se vyskytujícího na území Čech. O to zajímavější se jeví užší regionální skupina čtyř těchto věží v blízkosti Hradce Králové, Pardubic a Chrudimi. Při úplné rekonstrukci pláště věže ve Věstarech (HK) byla

zdokumentována nálezová situace, zaměřen relikt renesanční atiky a vyhotovena hmotová rekonstrukce původní podoby věže. Upřesněním datace a historických souvislostí výstavby této stavební památky byl získán cenný poznatek k chronologizaci této regionální skupiny.

Dokumentace a oprava historických oken

Alfréd Schubert

Starší dřevěná okna patří mezi nejohroženější historické stavební konstrukce. Při adaptaci budov bývají likvidována bez ohledu na jejich památkovou hodnotu a skutečný technický stav. V SPÚSČ již několik let zajišťujeme soupis dochovaných historických oken na území středních Čech a jejich dokumentaci. V mezích možností zaměříme nyní pozornost nejen na nejstarší dřevěná okna, ale i na okna s železnou nebo kamennou konstrukcí, výkladce, okna průmyslových budov a staveb z období moderní architektury. Zároveň shromažďujeme informace o realizovaných opravách. Zkušenosti dokazují, že značná část i starších oken může po opravě dál plnit svou funkci.

Ke konstrukcím 19. stol.

Jan Žižka

Příspěvek podává stručnou informaci o hospodářské budově v Petrovicích /Pha./ze 60. let 19. stol. s pozoruhodným konstrukčním řešením, kde krov nahrazují cihelné pasy. Celkové konstrukční řešení této stavby může ukazovat na inspiraci některými středověkými konstrukcemi francouzského původu. Stavebníkem byl Francouz.

Církevní stavby

K otázkám stavebního vývoje hřbitovního kostela sv. Mikuláše a kaple sv. Anny v Kašperských Horách.

Jan Beránek, Michal Patrný, Jindřich Záhorka.

Obsah příspěvku čerpá z provedeného stavebně historického průzkumu, v jehož rámci byly zjištěny některé nové skutečnosti, objasňující historický a stavební vývoj těchto dvou staveb. I když mnohé otázky zůstávají nezodpovězeny, nově zjištěná fakta například o konstrukci krovů nebo klenbách kostela poněkud mění dosavadní pohled. Kostel pochází z první čtvrtiny 14. století a prošel drobnými úpravami ve století 15. a zejména na přelomu 17. a 18. stol. Kaple sv. Anny je – jak bylo nezpochybnitelně doloženo – původu pozdně středověkého zřejmě z první čtvrtiny 16. stol. a pravděpodobně byla původně karnerem.

Gotické sakristie ve frýdlantském výběžku

Kracíková Lucie

Referát se zabývá gotickými sakristiemi ve frýdlantském výběžku zjištěnými při terénním výzkumu kostelů v posledních třech letech. Oblast, pro svou odlehlou polohu, náleží k badatelsky opomíjenému území. Poměrně vysoký počet středověkých sakristií jej však řadí na přední místo v severních Čechách.

Věže kostela sv. Mikuláše v Chebu

Jan SOMMER

Zrománské baziliky se zachoval západní portál a dvojice věží po stranách presbyteria. Součástí této stavby byly i jednotlivé architektonické články, druhotně využité během

pozdně gotické přestavby. Některé prvky byly nalezeny při výzkumech v 19. století a jsou dnes součástí sbírek muzea.

Půdorys baziliky byl odhalen při výkopech pod podlahou pozdně gotické trojlodní haly. Byl ovšem publikován jen ve formě schematického plánu. Věž kostela se sice dochovaly jen v málo porušeném stavu, avšak jejich souvislost s románským chórem a s postranními loděmi baziliky byla dosud interpretována jen zběžně, zdá se, že většinou bez podrobné znalosti stavební podstaty.

V příspěvku jsou předloženy první výsledky průzkumu, který se soustředil zejména na jižní věž, neboť její spodní část byla zasažena pozdějšími změnami méně, než u severní věže, jejíž přízemek se stal součástí sakristie, a byl proto upravován.

V západní stěně přízemí jižní věže se zachovala půlkruhem zaklenutá arkáda, která nepochybně směřovala do boční lodi baziliky. Na severní straně přízemí se otevírala v celé šíři stěny rozměrnější arkáda, která zřejmě směřovala do chóru. Na východní straně zůstala původní arkáda bez zazdívků, protože zde byl později připojen přístavek se vstupním portálem. Konstrukční provedení této arkády vylučuje, že by zde byla původně připojena apsida (v literatuře někdy předpokládána), zatím nic nenasvědčuje ani tomu, že by zde byl vstupní portál (na základě tohoto předpokladu byla vyjádřena představa, že ve východních stěnách věže byly vstupní portály podobně jako u dómu v Bamberku). Spíše se tedy zdá, že k podvěží tu byl připojen boční chór.

V severní věži zřejmě byla situace přízemku stejná. Přízemí obou věží byla zaklenuta křížovou klenbou bez žeber, zachovanou prakticky celistvě v severní věži (v literatuře byl vysloven nepodložený názor, že přízemky byly zaklenuty valeňou klenbou).

Patro jižní věže bylo opatřeno arkádou na severní straně, směrem do hlavního chóru. Obdobná arkáda je zachována i na východní straně, což nejspíše svědčí o tom, že z věže bylo přístupné i patro zatím jinak nedoložené boční chór. Na západní straně patra mohl původně být portálek, směřující do podkrovní boční lodi, avšak zde je zdivo ve značném rozsahu přeplentováno. Patro severní věže je naproti tomu uzavřeno plnými zdmi. Jen na jižní straně je drobný portálek, který byl nejspíše přístupný po žebříku z podlahy hlavního chóru (z technického hlediska zatím není možné vyloučit ani jiné varianty přístupu, např. nějakou pavlač nebo letner).

V další části příspěvku je podán stručný popis horních partií věže a předkládá se hypotéza stavebního vývoje.

Věž rotundy v Týnci nad Sázavou

Jiří Varhaník

Přestože věž je již dlouho předmětem pozornosti odborné literatury, ale bližší popsána nebyla a apriorně byla považována za věž hradu. Na základě analýzy jejího vybavení a z něho vyplývající rekonstrukce komunikačních vazeb lze dospět k interpretaci původního poslání stavby nikoli jako bergfritu, ale mimořádně rozměrné kostelní věže se zvonovým patrem ve své neúplně dochované horní části. Hypoteticky pak lze uvažovat – analogicky s některými tribunovými kostely – o původním poslání 1. patra věže jako sakrálního prostoru.

Historie a stavební vývoj kostela sv. Jiří v Koutě na Šumavě

Zdeněk Procházka

Kostel sv. Jiří v Koutě na Šumavě nedaleko Domažlic náleží ke stavbám které nedosahují velkého stáří. Nejstarší jeho částí je původní polygonální kaple vybudovaná v

roce 1704 a později upravená na polygonální presbytář. Prvého rozšíření se objekt dočkal teprve roku 1870, kdy byla ke kapli přistavěna obdélná loď s věží a pod kaplí vybudovány rozsáhlé pivovarské sklepy, které jsou zachovány dodnes. Další rozšíření lodi a dostavba nové věže umístěné nad průčelím stavby následovalo v roce 1909. Všechny tři stavební fáze jsou doloženy bohatým písemným i obrazovým materiálem uloženým v SOA Plzeň pobočka Klatovy. Zatímco u velké většiny ostatních kostelů odpovědi na mnohé otázky jen tušíme nebo je vůbec neznáme, stavební vývoj koutského kostela je dokonale osvětlen archivními prameny, které jednoznačně korespondují s jeho dochovanou architekturou

Lidová architektura

Vesnická architektura v pískovcích středních a severních Čech

Kamil Podroužek

Nástin typologie objektů vesnické architektury zahloubených v pískovcovém podloží.

Metodika a různé

Postavení staveb mezi historickými prameny

František Gabriel

Teoretická úroveň využití staveb jako historického pramene předpokládá nejprve definování kategorie "stavba" a její postavení ve struktuře vědního oboru historiografie. Pouze takto široký záběr, nahližející do celého vědního oboru, dovoluje odlišit různé pohledy na různé produkty stavebnictví a na jejich jednotlivé znaky.

Výsledky a zkušenosti z úkolu institucionálního výzkumu SPÚSČ „Menší panská sídla“

Vít Jesenský

Cílem jmenovaného úkolu je památkový průzkum a dokumentace devastovaných, pustých až ruinovaných zámečků a popřípadě tvrzí včetně jejich hospodářských dvorů ve středočeském kraji. Důsledně památkářský účel celého úkolu se odráží v jeho komplexním pojetí. K němu patří specifikace typu dokumentovaných památek, přehled jejich stavu, výběr konkrétních areálů včetně vymezení kritérií pro tento výběr, specifikace průzkumových a dokumentačních metod a formy a obsahu elaborátů, ohledy efektivit realizace, průběžná diskuse k uvedeným otázkám zvláště s odpovědnými památkáři atd. Snaha o uplatnění výsledků průzkumů v záchraně hmotné podoby jednotlivých areálů, stejně jako jejich zobecnění pro rozhodování a plánování v památkové péči je dalším cílem úkolu.

Výzkumný úkol byl zahájen v roce 1999, naplánován je prozatím do roku 2003 a doposud byly zpracovány průzkumy a dokumentace 10 areálů, přičemž samotné průzkumy jsou prováděny externími spolupracovníky, z nichž většina bude na konferenci přítomna.

Záměrem příspěvku je informovat o metodických záměrech a realizačních zkušenostech daného úkolu a vyvolat diskusi k systematickému a efektivnímu provádění průzkumů a dokumentace pro účely památkové péče. Cílem není prezentace stavebně historických objevů průzkumů. V rámci panelové diskuse budou vystaveny dosud zpracované elaboráty.

Příspěvek ke způsobům publikování měřické dokumentace architektonických článků

Jan SOMMER

V posledních letech lze postupně zaznamenat určitou renesanci zájmu o publikování měřické dokumentace architektonických článků a jiných detailů staveb. Tato aktivita je zpravidla poznamenána několika základními problémy. Hlavní potíž podle mého názoru spočívá v tom, že způsob otiskování nákrešů v běžných publikacích velmi ztěžuje nebo zcela znemožňuje další využití plánek např. pro srovnávací studium, kompoziční analýzy apod. Proto se k diskusi předkládá koncept systému zpracování a případně i publikace dokumentace v takové formě, která by reprezentovala maximálně srozumitelný a dále využitelný materiál.

Měření síly zdiva a směru normály elektromagnetickou goniometrií.

Antonín Majer.

V některých případech detailního průzkumu památkových objektů je požadována přesná znalost tloušťky stěn objektu. Ve většině případů lze použít geodetické postupy měření. Ovšem komplikace mohou nastat, pokud je předmět zájmu součástí další zástavby a v podobných případech. Potom vyšetření tloušťky zdi je proveditelné pouze dlouhými nezavřenými polygonovými pořady, což je časově a finančně nákladné a měření stejně nelze kontrolovat na uzávěrovou chybu.

V takových případech lze k měření použít poznatků o tvaru pole magnetického dipólu a směru siločar tohoto pole v jednotlivých bodech prostoru, tyto vyšetřit úhlovým měřením a srovnáním s teoretickým rozložením pole se dopracovat vzdáleností zdroje pole (dipólu) od místa měření. Rozumíme samo sebou, že pole generující dipól je na jedné straně zdiva a úhlové měření provádíme na straně druhé.

Měření je použitelné u objektů nejevicích feromagnetické vlastnosti, t.j. u běžných kamenných a cihlových staveb. Provádí se střídavým polem o frekvenci řádově stovek Hz. Doposud bylo měření s úspěchem použito v Písku při archeologickém výzkumu u kostela Povýšení sv. kříže. Lze soudit, že přesnost našeho měření při zdi 1,5 m silné je asi 5 cm, přesnost stoupá u zdiva slabšího a naopak.

Drobnosti z památkové praxe na Zlínsku

Radim Vrla

Okenní otvor v západním palácovém traktu hradu Lukov. V rámci statického zajištění západního klenutého traktu byl proveden výkliz sutí, který překrýval lice i korunu zdiva při JZ nároží traktu. Zde byla objevena spodní část druhotně zazděného okenního otvoru. V zazdívec byly dochovány stopy dřevěné podlahy okenní niky, sokly sedátek a otisky dřevěných bankálů. Zachovány byly rovněž zbytky interiérové omítky. Ze situace vyplývá postupný stavební vývoj partie (druhotný okenní otvor ve starší zdi, 2 fáze zazdění okenní niky v souvislosti se zřízením interiérové příčky), zřízení okna může souviset už s předpokládaným vznikem palácového traktu ve 2. polovině 14. století.

Omítka parkánové hradby hradu Starého Světlova. Při dokumentaci nelegálních výkopů na této významné památce byly nalezen vnější lic parkánové hradby. Z dochované situace lze usuzovat, že lic hradby byl pokryt souvislou vrstvou omítky s kompaktní a velmi pevnou vrstvičkou vápna na

povrchu (snad líčka ?). Hrad byl vystavěn pravděpodobně kolem poloviny 14. století, r. 1518 se připomíná pustý.

Dendrochronologický průzkum domu č.p.7 ve Valašských Kloboukách. Dům č.p.7 ve Valašských Kloboukách je součástí velmi zajímavé skupiny drobných, roubených objektů, které se dochovaly v historickém jádru tohoto města, či v jeho těsné blízkosti. Při jeho památkové obnově byly z jeho konstrukcí odebrány vzorky pro dendrochronologickou analýzu. Její výsledky umožnily přestavbu (resp. novou výstavbu) domu datovat až do 70. let 19. století. Tato expertiza byla zřejmě poslední prací Mgr. Jitky Vrbové PH.D., která tragicky zemřela v závěru r. 2001.

Nálezy renesančních maleb v zámku v Kostelci nad Černými lesy

Eva Juřková

Obsahem referátu je seznámení s nálezy, které vyvstaly při generální rekonstrukci renesančního zámku v Kostelci nad Černými lesy. Nalezené nástěnné malby lze zhruba zařadit do tří časových období 16. století, s tím, že jejich presentace jde proti proudu času tak, jak byly nalezeny. Malby byly původně součástí rozsáhlé výzdoby a vznikaly a zanikaly s vývojem zámku samého. Velmi objemnou skupinu tvoří malby z období kolem roku 1600, nalezené při sanaci podlahových trámů. V mezipatrovém prostoru prvního a druhého patra a dále v prostoru půdy jižního křídla byly objeveny interiérové malby, které v každé z pěti místností běží dokola v šířce cca jednoho metru a zobrazují plnobarevné krajinné a architektonické motivy s figurální a zvířecí stafáží. Pásové motivy byly navíc zasazeny do rámců chiaroschurových horizontálních pásů a vertikálních pilastrů; v místnosti s nejdochovalejšími malbami jsou v místě hlavic polastrů znázorněni andělé v pozici kariatic. Druhou skupinu maleb tvoří opět vlysové malby, tentokrát v mezipatře západního křídla a datované do šedesátých či sedmdesátých let 16. století. Nálezy nejstaršími a to z padesátých let 16. století jsou dva fragmenty chiaroschurové malby. Jeden byl objeven při průzkumu barokní fasády jižního průčelí, druhý pak pod omítkou, v interiéru místnosti druhého patra západního křídla. Obsahem referátu je tedy presentace nálezů, úvaha o jejich vzniku v kontextu vývoje zámku a o možném vztahu zejména první skupiny s uměním na pražském dvoře Rudolfa II.

Památné místo rakouské armády Heldenberg, poslední místo odpočinku maršála Radeckého.

Václav Kulle.

Padesát km severozápadně od Vídně se nachází vesnice Klein Wetzdorf se zámkem, na jehož místě stál již r. 1190 malý hrádek. Později byl přestavěn na zámek a po několika přestavbách v první polovině 19. stol. dostal klasicistní podobu. Část zámeckého parku tvoří návrší zvané Heldenberg. Armádní dodavatel a obchodník Josef Parkfrieder nabídl zadluženému Radeckému, aby mu po své smrti odkázal svoji mrtvolu a on za něho zaplatí jeho dluhy a vybuduje hrobku. To se stalo a hrobka inspirovaná německou Walhalou se stala r. 1858 místem posledního odpočinku maršála Radeckého. Parkfrieder potom celý areál i s hrobkou věnoval rakouskému císaři. Klasicistní hrobka spojuje tradici rodinných mauzoleí s hrdinským kultem. Vlastní stavba i okolí je osazeno množstvím soch a dalších památníků. V areálu jsou pochováni další soudobí vojevůdci i sám stavebník. Sochy vytesali sochaři Adam Rammelmayer a Johan Fessler, bysty odlil Dominik Fernkom. Celý areál je v péči státu a je velmi dobře upraven.

Vydání sborníku se pro tento rok ujal KAS společně s Fakultou architektury ČVUT prostřednictvím nakladatelství Petra Mikoty. Rozsah práce jsme trochu podcenili a sborník proto spatřil světlo světa až v těchto dnech. Poděkování za obětavou práci si zaslouží zejména výkonný redaktor Petr Rožmberský.

Finančně se na vydání kromě vydavatelů podílel rovněž Státní památkový ústav v Ústí n. Labem. Přes veškerou snahu však získané prostředky (cca 150 000 Kč) stačí pouze na vydání sborníku ale na autorské honoráře již ne. Vyúčtování sborníku bude zveřejněno do konce dubna 2002.

Obsah sborníku

Zakladatelé

Milena Hauserová

Opevnění Plzně v nálezech z poslední doby

Jan Anderle a kolektiv

Kresebná rekonstrukce dvou zaniklých krovů na Jičínsku

Jiří Bláha

Ionizující záření při studiu stavebních památek

T. Čechák - M. Kubelík - L. Musílek

Rozměry cihlářských výrobků

Martin Ebel

Dům pánů z Kunštátu v Brně

Jan. O. Eliáš

Skalní hrady francouzsko - německého pomezí

Zdeněk Fišera

Roubené patrové sýpky severního Plzeňska

Karel. Foud

Domy s vysokými síněmi

Milena Hauserová

Románská podoba kostela v Horních Lomanech

Petr Heřman

Barokní přestavba kostela sv. Martina ve Rtyni nad Bílinou

Vít Honys

Hlubkový stavebněhistorický průzkum pro potřeby památkové péče

V. Jesenský - M. Rykl

Dům zvaný „klášter“ čp. 117 v Rokycanech

Tomáš Karel

Tvrz a zámek Chvaly ve stavebněhistorických proměnách

František Kašička

Co vzala voda. Dokumentace průzkumu zátopové oblasti vodního díla Orlík

Pavel Kodera

Ikonografický pramen k úpravě hradu Buben Klumbem československých turistů

Luděk Krémář

Krb v paláci hradu Pořešína

Ondřej Malina

K počátkům zděné profánní architektury v Brně

David Merta - Marek Peška

Komunikační schéma hradu Rabí

Milan Novobilský

Dokumentace a stavebněhistorická analýza krovu

kostela sv. Kříže v České Lípě

Michal Panáček

Založení fotogrammetrické databáze památkových objektů

Karel Pavelka

Rozbor klenby kostela sv. Josefa v Oboríšti

Milan Pavlík

Areál zámku v Toužimi - nové informace o stavebně historickém vývoji

Jiří Schierl

Vyhodnocení nálezů při statickém zajištění a opravě fasád hradu Rychmburku

Jiří Slavík

Židovské osídlení a historismus v lidové architektuře ve Slatině

Josef Smitka

Poznámka k průzkumům a dokumentaci historických krovů

Jan Sommer

Principy proměny vytápěcích systémů v průběhu 19. století

Jiří Škabrada - Martin Ebel

Hrad Blansko a jeho stavební vývoj

Jan Štětina

K možnostem datování fortifikační architektury

Jiří Varhaník

Dendrochronologický průzkum hradů na Zlínsku

Radim Vrla

Utajený tvůrce vrcholně barokní podoby zámecké zahrady v Ostrově nad Ohří

Lubomír Zeman

